

■ Του ΧΑΡΗ ΣΤΡΑΤΙΑΔΑΚΗ*

Αναδιφώντας το χθες

Βιβλιοθήκη Ρεθύμνου: ένα χθες με διάρκεια δύο αιώνων! (Μέρος Γ')

Ευχαρίστως μαθαίνουμε ότι συνειστέθη εσχάτως εν Μελάμπους Έπαρχιας Άγ. Βασιλείου Σύλλογος υπό την εποπυμίαν «Ομόνοια» άπαρτιζόμενος εκ 30 συνδραμητών, οίτινες συνεργόμενοι εν τη αίθουση αυτού τρις τής εβδομάδος, αναγνωσκουσι τας εν αὐτῷ εὐρισκομένας διαφόρους ἐφημερίδας τοῦ τε ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ. Ἡ πράξις εἶναι ἀξίωμα καὶ οὐδεὶς ἐλέησεν δὲν δύναται να μὴ τὴν γνήθ ἀφελιματάτην καὶ ἀμετ' εὐχαριστίας μανθάνων δι' ἐκάστοκος τῆς κωμοπόλεως Μελάμπων τῆς ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου, συνιστήσαν ἀναγνωστήριον ἐν ᾧ συνεργόμενοι κατὰ τῆς εὐρακαίους ἡμέρας ἡμερησίως ἀναγίνωσκοντες ἐφημερίδας καὶ ἄλλα ὑπέλιμα βιβλία ἢ πράξις αὐτῆς εἶναι πατριωτικώτατη καὶ παντοῦ ἐπαίνου ἀξία καὶ εὐχόμεθα ἵνα τὴν μακροχρόνιον εὐκαίαν καὶ ἄλλων χωρίων τῆς πατρίδος μας καθὼς οὐσα ὑπελιματάτη καὶ ἀναγκασιώτατη ὑπὸ πολλὰς ἐποχάς.

για την ώρα στο αναγνωστήριο των Μελάμπων, μέσα από τις παρατιθέμενες στη φωτογραφία αγγελίες της εφημερίδας «Νέος Ραδάμανθος» (φ. 1-10-1883 και 25-2-1884). Απ' αυτές φαίνεται ότι στα ρεθεμνιώτικα τουλάχιστον αναγνωστήρια προσερχόνταν τόσο βιβλία όσο και περιοδικά και εφημερίδες, τα οποία οι βιβλιόφιλοι μπορούσαν να διαβάζουν κατά τις μη εργάσιμες (εορταστικές) ημέρες. Οι αναγνώστες θα μου επιτρέψουν να εισηγηθώ ότι ο Σύλλογος «Ομόνοια» των Μελάμπων προηγήθηκε κατά τέσσερα έτη του αντίστοιχου συλλόγου του διοικητικού κέντρου του «διαμερισματος Ρεθύμνου», της πόλης δηλαδή του Ρεθύμνου! Κι όχι μόνο αυτό αλλά είχε ίσως και περισσότερα μέλη («συνδρομητές»), αφού ξεκίνησε ήδη με τριάντα και διέθετε μέχρι και δική του αίθουσα!

Στην προηγούμενη φωτογραφία, που είναι μία από τις πρώτες που τραβήχτηκαν στο Ρέθυμνο (πρώτη χρονολογικά παραμένει εκείνη του Βερίνδια, για την ώρα...), έχουμε τη δυνατότητα να θαυμάσουμε την αφρόκρεμα του πνευματικού και εμπορικού κόσμου της πόλης. Όλοι τους ήταν άνδρες γύρω στα 30 και έλεγαν τότε την πολιτική ζωή του τόπου (δικαστές, δικηγόροι, συμβολαιογράφοι, Πληρεξούσιοι της Κρητικής Βουλής) όσο και την οικονομική (έμποροι, στελέχη Κοινωφελούς Ταμείου). Ο Σύλλογος που ίδρυσαν δεν είχε ασφαλή τους ίδιους ακριβώς σκοπούς με εκείνους των άλλων φιλελευθέρων συλλόγων του ελληνικού και ελληνόφωνου κόσμου, που στην περίπτωση τους ήταν αποκλειστικά σχεδόν εθνικοί. Ο αγώνας αυτός είχε ήδη άπτα κερδίσει στην Κρήτη με την εθελοθυσία του Αρκαδίου και η μάχη που έδι-

Αναδιφώντας την ιστορία της Βιβλιοθήκης του Ρεθύμνου σε δύο μέχρι στιγμής συνέχειες, έχουμε σταματήσει στο έτος 1883, οπότε στην πόλη είχαμε την ίδρυση του δεύτερου κατά σειρά βιβλιοπωλείου της. Θα επιμείνουμε για λίγο και σήμερα σ' εκείνη την περίοδο και στην κατάσταση που επικρατούσε στον τομέα των γραμμάτων. Ήταν ακριβώς τότε, μετά τη Σύμβαση της Χαλέπας, που στη ρεθεμνιώτικη ύπαιθρο ξεκίνησαν να ιδρύονται το ένα μετά το άλλο «αναγνωστήρια». Θα μπορούσαμε να γράψουμε πολλά για τον πανελλήνιο εκείνο θεσμό και για την προσφορά του σε επίπεδο πολιτισμικό και γενικότερα εθνικό. Θα αρκестούμε

να η οθωμανική αυτοκρατορία να κρητίσει στην κυριαρχία της το νησί ήταν στην πραγματικότητα μία μάχη οπισθοχώρησης. Κι όμως η αυτοκρατορία δεν έλεγε να το παραδεχτεί και προσπάθησε να κερδίσει χρόνο με μια εκτεταμένη σειρά έργων, που στο Ρέθυμνο περιλάμβανε μεταξύ άλλων το υδραγωγείο, τον εντυπωσιακό κενάρη του τεμένους Γαζή Χουσεΐν Πασά, τα Χασαπιά και το Τούρκικο Σχολείο. Ο Φιλελευθέρους Σύλλογος Ρεθύμνης ήταν λοιπόν περισσότερο ένας πνευματικός Σύλλογος, συγκροτούμενος μάλιστα από στελέχη και των δύο πολιτικών παρατάξεων της εποχής τους «Καραβανίδες» και τους «Συπόλητους». Όπως έχω γράψει και αλλού, αποτελεί τον πρόγονο όλων των σημαντικών συλλόγων του Ρεθύμνου και όχι μόνο: του Θεατρικού Συλλόγου «Αι Μούσαι», του «Γυμναστικού Συλλόγου Ρεθύμνης», του «Συλλόγου Κυριών Ρεθύμνης» και του «Λυκείου Ελληνίδων Ρεθύμνης», της Δημοτικής Φιλομνηστικής και του «Συνδέσμου Διαδόσεως Καλών Τεχνών Ρεθύμνου» (Νδείου), ακόμη και του Αρχαιολογικού Μουσείου. Για τους περισσότερους από αυτούς τους συλλόγους υπάρχουν μελέτες, ιδιαίτερα από τον Πάνην Παπιμότγλου, ενώ ετοιμάζονται και άλλες για το Λύκειο των Ελληνίδων από την Μαριέτα Ασημονή και τον Δημήτρη Αργοντάκη.

Ευχαρίστως πληροφορούμεθα ότι εν Σπήλι έδρα τῆς Ἐπαρχίας Ἁγίου Βασιλείου ἰδρύθη ὑπὸ τῶν ἐκεί κ. κ. ὑπαλλήλων καὶ διδασκάλων καὶ ἄλλων ἑπαρχιωτῶν ἀναγνωστήριον ὑπὸ τῆς ἐποπυμίας «Ὁμόνοια» καὶ τῆς ἑθελίας συνδρομῆς κερῶν τινῶν ἐν Ἀθήναις διαμενόντων καὶ ἐκ τῆς ἀπορίας Ἐπαρχίας καταγεγραμμένων ἐκείνωνται ταπεινῶς ἐν τῷ ἀναγνωστηρίῳ αἱ ἐν Κρήτῃ, ἐκδιδομένας ἐφημερίδες, ἡ Τεργεστής ἡ Ἡμέρα ἡ Νεολόγος Κωνσταντινουπόλεως καὶ πολλὰ τῶν ἐν Ἀθήναις ἐκδιδομένων περιόδικων καὶ ἐφημερίδων. Συγχαίροντες εἶμεν τοὺς λαδοῦσι τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν τῆς ἰδρύσεως τοῦ περὶ αὐτῶν Ἁγίων Βασιλείου εὐχόμεθα ὅπως καὶ ἄλλοι μακροχρόνιον αὐτοῦ, εἰς ταυτάς ἀξιοπαύτους καὶ ὑπερέλιμας πράξεις.

Και άλλες περιοχές του Ρεθύμνου δεν υπελείφθηκαν της πόλης στον τομέα των γραμμάτων. Ένα ακόμα παράδειγμα ήταν η κοντινή στις Μελάμπες κωμόπολη του Σπηλίου, επαρχιακή έδρα διοικητικών υπηρεσιών. Εκεί την ίδια περίοδο ιδρύθηκε το «Αναγνωστήριον Αγίου Βασιλείου Η Πρόδοτος», στο οποίο οι αναγνώστες μπορούσαν να διαβάσουν όχι μόνο τις κρητικές εφημερίδες, που μόλις είχαν ξεκινήσει να κυκλοφορούν, αλλά και τις αθηναϊκές, ακόμη και περιοδικά του κλεινού άστεως. Είναι ίσως εκπληκτικό το γεγονός ότι στο απομακρυσμένο τότε συγκοινωνιακά Σπήλι οι δάσκαλοι, οι δημόσιοι υπά-

λληλοι και οι εγγράμματοι κτηματίες εύρισκαν να διαβάσουν εφημερίδες που μέχρι σήμερα (2017) μεγάλες Βιβλιοθήκες της Κρήτης δεν μπόρεσαν να αποκτήσουν στις συλλογές τους, όπως η «Ημέρα» της Τεργεστής και ο «Νεολόγος» της Κωνσταντινουπόλης! Να σημειώσουμε ότι την περίοδο εκείνη ο αναφαρηθισμός των κατοίκων της Κρήτης ήταν πολύ μεγάλος, αφού στην απογραφή που είχε γίνει δύο χρόνια πριν, το 1881, οι αγράμματοι χριστιανοί άνδρες έφταναν στο 81,75% και οι γυναίκες στο 96,5%. Στους μαωμαθενούς τα ποσοστά ήταν λίγο μικρότερα, 80,8% και 88,2%, αντίστοιχα.

Η πόλη του Ρεθύμνου δεν δικαιούνταν να υπολείπεται των οικισμών της υπαίθρου στον τομέα του βιβλίου αλλά και γενικότερα στους τομείς του πνεύματος και των τεχνών. Ας μην ξεχνάμε ότι από το 1878 η ίδρυση συλλόγων που είχαν τέτοιους σκοπούς ήταν επιτέλους νόμιμη. Έτσι κατά σειρά στις πόλεις της Κρήτης ιδρύθηκαν στα Χανιά το 1879 ο «Φιλελευθέρους Σύλλογος Χανίων ο Μίνω», στο Ηράκλειο το 1875 ο «Φιλελευθέρους Σύλλογος Ηρακλείου», στο Ρέθυμνο το 1887 ο «Φιλελευθέρους Σύλλογος Ρεθύμνης», στα Σφακιά «Η εν Σφακίαις Φιλελευθερική Αδελφότης Σύνδεσμος Σφακιωτών» και στην Ιεράπετρα το 1895 ο Φιλελευθέρους Σύλλογος Ιεραπέτρας». Στη φωτογραφία τα βασικά του στελέχη του Φιλελευθέρους Συλλόγου Ρεθύμνης, που αποτελέσαν και το πρώτο του Διοικητικό Συμβούλιο: από αριστερά προς τα δεξιά και από κάτω προς επάνω, Καλοκαιρινός Ευάγγελος (λογιστής στη Διοίκη-

ση, ταμίας του Συλλόγου), Βούλγαρης Ιωάννης (νομικός), Δραμυτινός Ιωάννης, Πετυχάκης Κωνσταντίνος (γιατρός, καθηγητής Γαλλικών και Πρόεδρος του Συλλόγου), Μαρκόπουλος Δευκαλίον (Πρόεδρος Πρωτοδικών Ρεθύμνης, από μέλος του Συλλόγου), Βρετανική Κωνσταντίνος (Γραμματέας Κοινωφελούς Ταμείου Ρεθύμνης), Σαπουντζάκης Αντώνιος (φαρμακοποιός), Σιγάνας Γεώργιος (έμπορος και βιβλιόπωλης επί Κρητικής Πολιτείας), Ανδρουλιδάκης Κωνσταντίνος (συμβολαιογράφος), Σιράγας Γεώργιος, Καρφάτος Γεώργιος (δικηγόρος, έφορος της βιβλιοθήκης του Συλλόγου), Ζαχαράκης Εμμανουήλ (νομικός και πολιτευτής), Τσουδερός Ιωάννης (γιατρός και Σύμβουλος επί Κρητικής Πολιτείας), Καλομενοπούλου Ιωάννης (έμπορος), Πετυχάκης Περιελής (Διευθυντής του Κοινωφελούς Ταμείου Ρεθύμνης), Πετυχάκης (Ι), Αθανασιάδης Γεώργιος (δικολάβος) και Καυγαλάκης Ιωάννης (γραμματέας του Πρωτοδικείου Ρεθύμνης).

Στη σφραγίδα του Συλλόγου θα περιμέναμε να συναντήσουμε μια κουκουβάγια. Αντ' αυτής όμως αντικρίζουμε τη θεά της σοφίας Αθηνά και μάλιστα ένοπλη, για ευνοήθηκε οπισθοχώρησης. Στο καταστατικό του διαβάζουμε ότι οι σκοποί ίδρυσης και λειτουργίας του είναι δύο, ο αρχαιολογικός και ο φιλολογικός. Στον αρχαιολογικό περιλαμβάνονταν η συλλογή και διάσωση αρχαιοτήτων και στον φιλολογικό η συλλογή λαογραφικού υλικού, η συλλογή των έργων του Κρητικού Θεάτρου και της εν γένει κρητικής γραμματείας, η διοργάνωση διαλέξεων (που τότε ονομάζονταν «δημόσια αναγνώσματα»), η εξερεύνηση του φυσικού περιβάλλοντος της Κρήτης και «η σύστασις βιβλιοθήκης, αναγνωστήριου και μουσείου». Και όπως θα δούμε παρακάτω, ο Σύλλογος τα κατάφερε όλα και με το παραπάνω, μέχρι το 1934, που ουσιαστικά διαλύθηκε. Ο Φιλελευθέρους Σύλλογος συγκρότησε επίσης μια εξααιρετική Αρχαιολογική Συλλογή, με τη βοήθεια και του Ρεθεμνιώτη μαικίνα της εποχής εκείνης Θεόδωρου Τριψύλλη -αξ θυμηθούμε επίσης το ρολόι του καμπαριού και τα μουσικά όργανα της Φιλαρμονικής, που προσέφερε. Ο Σύλλογος προώθησε ακόμη

τη φιλανθρωπία, με ευθύνη περισσότερο της συζύγου του προέδρου του Ιουλιάνης Πετυχάκη, και ίδρυσε και λειτουργήσε επί σειρά ετών ένα ημερήσιο σχολείο αναβαρθρίτων, όπως και ένα -κατά πολύ μακροβιότερο- νυκτερινό σχολείο, που ονομάζονταν «Σχολείο του Λαού». Η προσφορά του στην εκπαίδευση ήταν τεράστια, δικαιογώνως και το όνομά του, αφού ίδρυσε ακόμη και νηπιαγωγείο, που λειτουργήσε με τη μέθοδο Froebel υπό την δι-

εύθυνση της μετακληθείσας Μαρίας Βύλου. Αυτά όμως δεν ήταν εύκολα πράγματα, σε μια τουρκόπολη, όπως ήταν τότε το Ρέθυμνο: αρκεί να αναφέρουμε ότι το 1881 ένας μόνος στους πέντε κατοίκους της πόλης ήταν χριστιανός (2.050 έναντι 6.691). Ο ενδιαφερόμενος αναγνώστης μπορεί να βρει περισσότερα για τον δυναμικό εκείνο Σύλλογο στις εργασίες του Πάνην Παπιμότγλου και του Κωστή Η. Παπαδάκη και στη δική μου για την ιστορία της νηπιακής εκπαίδευσης στο Ρέθυμνο. Οπωσδήποτε υφίσταται ανάγκη να συγκεντρωθούν τα στοιχεία τα σχετικά με τον Φιλελευθέρους Σύλλογο που έχουν προστεθεί τις τελευταίες δεκαετίες, ώστε να υπάρξει μια εμπλουτισμένη σχετικά μονογραφία. Η μετά την συνταξιοδότηση δυναμική ενεργοποίηση του Γ. Παπιμότγλου, για τη δημοτική ιστορία του Ρεθύμνου, για το «Ιδούμι Αντρον» και τα «Διονύσια» αλλά και η δημιουργία του εξαιρετικού blog «Rethymniotes» μας κάνει αισιόδοξους ότι πολλά ακόμη έχουν να μας προσφέρει. Αρκεί να μην τον κερδίσει το πάθος της καλλιέργειας της γης, το οποίο πολλές φορές μέχρι σήμερα έχει αποδειχτεί δυνατότερο (και επικερδέστερο, οπωσδήποτε...) εκείνου των γραμμάτων και των τεχνών!

Καμάρι του Συλλόγου, πέραν της Αρχαιολογικής Συλλογής, ήταν η Βιβλιοθήκη του. Το 1891 περιλάμβανε ήδη 1.046 τόμους, που αργότερα αυξήθηκαν αισθητά με την προσθήκη των δωρεών Βυβιάκη και Ιωαννίκιου. Πρώτος έφορος της υπήρξε ο Ιωάννης Καυγαλάκης γραμματέας όπως είδαμε του Πρωτοδικείου Ρεθύμνης και Πληρεξούσιος του Ρεθύμνου στην επαποστατική επιτροπή του 1897 και επίσης Πληρεξούσιος στην Κρητική Βουλή το 1899. Υπήρξε, τρόπον τινά, ο πρόδρομος του Μάρκου Πουμπάκη, του Μιχάλη Τζεκάκη και του Πάνην Παπιμότγλου, ενώ ο αμέσως επόμενος -πρόδρομος οπωσδήποτε και εκείνος- ήταν ο Γεώργιος Καρφάτος. Αυτός ήταν πτυχιούχος δικηγόρος που εργάστηκε και ως δικαστής και διέτελεσε ιδρυτικό μέλος του Δικηγορικού Συλλόγου Ρεθύμνης. Η πολιτιστική ζωή του Ρεθύμνου από το 1883 μέχρι και το πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του 1920 του χρωστάει πολλά, όπως βέβαια και ο Φιλελευθέρους Σύλλογος, του οποίου τα νηία ανέλαβε το 1910, μετά τη θητεία ως έφορος της Βιβλιοθήκης και του Αναγνωστηρίου του. Με τις άοκνες ενέργειες όλων η Βιβλιοθήκη έφτασε να αριθμεί 3.000 τόμους, που ήταν ένας αριθμός εντυπωσιακός για τα μέτρα του Μεσοπολέμου και του Ρεθύμνου (που τότε αριθμούσε μόλις 5.500 κατοίκους).

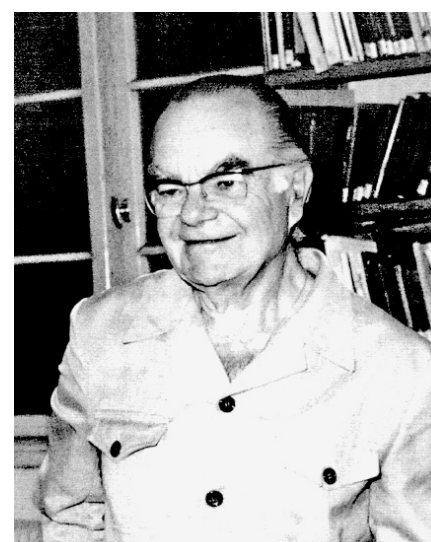

Μια άλλη προσφορά του Φιλελευθέρους Συλλόγου Ρεθύμνης υπήρξε η εκδοτική, πρόνοιας και εκείνη, όπως θα δούμε στη συνέχεια, της αντίστοιχης της μεταπολεμικής Βιβλιοθήκης. Έτσι το 1890 ο Σύλλογος εξέδωσε την Γεωγραφία του Εμμανουήλ Λαμπρινάκη, που διέτελεσε δάσκαλος στη δημοτική σχολή αρρένων της πόλης από το 1881 μέχρι το 1896. Μάλιστα ο Λαμπρινάκης, μαζί με τον Χαράλαμπο

Φραγκάκη ήταν από τους πρώτους Κρήτες δασκάλους που στάλθηκαν από την Τμηματική Εφορεία στην Αθήνα το 1883 και μετεκπαιδεύτηκαν στη συνδιδασκτική μέθοδο. Με την ευκαιρία λοιπόν αυτή θα ήθελα να προτείνω στη διεύθυνση της Βιβλιοθήκης τη δημιουργία εκθετηρίου στο νέο κτήριο, με τα σημαντικότερα από τα βιβλία και χειρόγραφα που έχει στην κατοχή της. Σ' αυτά, εκτός από τα βιβλία και τα χειρό-

γραφα του Ιωαννίκιου, στα οποία έχουμε ήδη αναφερθεί, θα πρέπει ασφαλώς να συμπεριληφθούν και οι δικές της εκδόσεις. Από αυτές δεν μπορεί να λείψει ο εκδοτικός πρόνοιας, η «Γεωγραφία» του Λαμπρινάκη, μαζί με το χειρόγραφο από το οποίο αντιλήθηκε και το οποίο διαθέτει ο Γιώργης Π. Εκκεκάκης, από δωρεά του αείμνηστου Μάνου Χαριτάτου, και προτίθεται να συμπεριλάβει στη δωρεά του προς τη Βιβλιοθήκη. Στην ίδια προθήκη θα πρέπει να εκτεθεί και ένα ακόμα χειρόγραφο του Λαμπρινάκη, με τον τίτλο «Από όλα γράφη και αναγινώσκω, τόμος Α' 1913», που ο Γ. Εκκεκάκης απέκτησε από δημοπρασία και έχει επίσης αναγγείλει ότι θα δωρίσει στη Βιβλιοθήκη. Δίπλα τους δικαιωματικά θα πρέπει να εκτεθεί η «Στοιχειώδης Γεωγραφία της Ευρώπης» του Χ. Φραγκάκη, της οποίας οι αναγραφές του τόπου έκδοσης «Εν Ρεθύμνη 1888» και του τυπογραφείου-βιβλιοδετείου «Στ. Εμ. Καλαϊτάκη» περιποιούν μεγάλη τιμή για την πόλη μας.

Ο Φιλελευθέρους Σύλλογος Ρεθύμνης διαλύθηκε ουσιαστικά στα μέσα της δεκαετίας του 1930, ενώ την τελευταία περίοδο της ζωής του φαίνεται ότι φυτοζωούσε. Στις αιτίες της πορείας αυτής θα πρέπει οπωσδήποτε να συναριθμηθεί ο εθνικός διχασμός. Την διαδέχτηκε από το 1934 ένας εξίσου φιλόδοξος στο ξεκίνημά του Σύλλογος αλλά αντιστρόφως αναλογής διάρκειας, η «Εταιρεία Φίλων Ρεθύμνης». Ιδρυτές της υπήρξαν ο Βασίλειος και ο Ιωάννης Καλαϊτζάκης, της εφημερίδας «Κρητική Επιθεώρησης». Συγκροτούνταν από τμήματα εκπαιδευτικό, πνευματικό και καλλιτεχνικό, εκδοτικό, φιλανθρωπικό και από αρκετά άλλα, τα οποία οπωσδήποτε δείχνουν ότι οι εμπνευστές της είχαν θέσει στόχους μεγαλύτερους. Στον τομέα του βιβλίου δεν φαίνεται να κατάφερε κάτι, ούτε καν να συνεχίσει τη Βιβλιοθήκη του Φιλελευθέρους Συλλόγου, που περιήλθε στην «Βιβλιοθήκη» του Δήμου Ρεθύμνης, η οποία στην πραγματικότητα δεν λειτούρ-

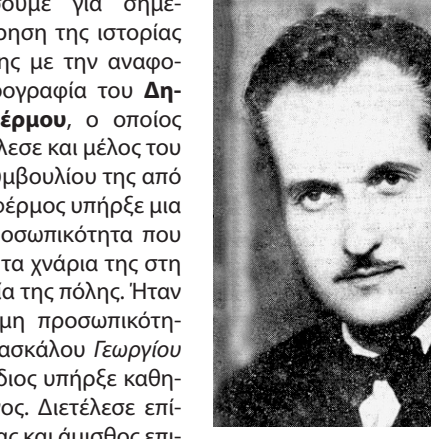
γησε ποτέ. Τα βιβλία απλά αποθηκεύτηκαν σε κούτες, από τις οποίες κατά καιρούς σημειώνονταν διαρροές, όπως φαίνεται εκ του αποτελέσματος: από τα 3000 βιβλία «επέζησαν» λιγότερα από τα μισά,

τα 1159. Το θέμα ίδρυσης μιας αυτόνομης βιβλιοθήκης έθεσε πρώτος όχι ο Πολύβιος Τσάκωνας, όπως γενικά πιστεύεται, αλλά ο Νικόλαος Δρανδάκης, στις 2 Ιουλίου 1939, με άρθρο που στην εφημερίδα «Η φωνή της Κρήτης». Θυμίζω για τους νεότερους ότι αείμνηστος βυζαντινολόγος κατά τη δεκαετία του 1940 προσέφερε πολλά στη γενέθλια πόλη του και δεν την έχασε στην κατοπινή διαδρομή του ποτέ, όπως φαίνεται και από τα δημοσιεύματά του μέχρι το 2004 που πέθανε στα ρεθεμνιώτικα έντυπα. Αλλωστε και η ίδια η διδακτορική του διατριβή στο Ρέθυμνο ήταν αφιερωμένη, για την ακρίβεια στον συμπατριώτη μας αγιογράφο Εμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλή. Το γεγονός ότι πονέουσε την πόλη του φαίνεται και από τη δωρεά του το έτος 1949 105 τόμων στη Βιβλιοθήκη. Όσο για το κέρος του, αυτό φαίνεται και από το γεγονός ότι την περίοδο εκείνη υπηρετούσε ως καθηγητής, ενώ παράλληλα εκτελούσε χρέη Επιμελητή Αρχαιοτήτων του Νομού Ρεθύμνης.

Στη συνέχεια το θέμα της δημιουργίας Βιβλιοθήκης έθεσε ο Μιχαήλ Πρεβελάκης, στις παραμονές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το 1939, με ένα άρθρο του στις 27 Φεβρουαρίου στην «Κρητική Επιθεώρηση». Σ' αυτό πρότεινε συγκεκριμένα τη στέγασή της στο τζαμί Γαζή Χουσεΐν Πασά (Νερατζής), που χρησιμοποιούνταν ως κινηματοθέατρο. Θυμίζω εδώ για τους νεότερους ότι ο Μιχαήλ Πρεβελάκης υπήρξε επί σειρά δεκαετιών ο αντιπροσωπευτικότερος τύπος εκπαιδευτικού στο Ρέθυμνο. Είναι ζήτημα αν αποσιτάς έστω και από μία φωτογραφία αποφοίτων του Ημιγυμνασίου και από το 1909 Γυμνασίου Ρεθύμνης, μέχρι το 1932 που αποστρατεύτηκε. Εδώ τον βλέπουμε σε μια φωτογραφία με τους γυμνασιόπαιδες αποφοίτους του σχολικού έτους 1924-25. Η φωτογραφία μας δίνει και πολλές παράπλευρες πληροφορίες, σχετικά με το εικονιζόμενο κτήριο, το επίσης εικονιζόμενο εντυπωσιακό τρίγυρο πρόσωπο αλλά και για τα πρόσωπα των αποφοίτων, ιδιαίτερα για εκείνο μπροστά ακριβώς από τον σεβάσμιο Γυμνασιάρχη του Ρεθύμνου, που είναι βέβαια ο Παντελής Πρεβελάκης.

Θα τελειώσουμε για σήμερα την εξιστόρηση της ιστορίας της Βιβλιοθήκης με την αναφορά στην αρθρογραφία του Δημητρίου Δαφέρμου, ο οποίος μάλιστα απέτελεσε και μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου της από το 1945. Ο Δαφέρμος υπήρξε μια πληθωρική προσωπικότητα που άφησε έντονα τα χνάρια της στη νεότερη ιστορία της πόλης. Ήταν γιος μιας ακόμη προσωπικότητας της, του δασκάλου Γεωργίου Δαφέρμου. Ο ίδιος υπήρξε καθηγητής φιλόλογος. Διέτελεσε επίσης συγγραφέας και άμισθος επιμελητής αρχαιοτήτων, ιδιότητα στην οποία η πόλη οφείλει τη διάσωση ενός πολύτιμου για την ιστορία της συνόλου, του υστερομινωικού τάφου στον Μαστα-

μπά. Μια άλλη ιδιότητά του ήταν του μουσικού, με ειδίκευση στο βιολί. Ο Δημήτριος Δαφέρμος υπήρξε αντισυμβατικός άνθρωπος και πρωτοπόρος σε πολλούς

τομείς, στους οποίους συγκαταλέγεται τόσο ο τουρισμός όσο και η Βιβλιοθήκη μας. Θα συνεχίσουμε την επόμενη εβδομάδα περνώντας από την προϊστορία στην ιστορία της Βιβλιοθήκης. Μετά τους πρωτοπόρους της μητροπολίτη Ιωαννίκιου, Εμμανουήλ Βυβιάκη και Φιλελευθέρους Σύλλογο Ρεθύμνης και τους εμπνευστές της Νικόλαο Δρανδάκη, Μιχαήλ Πρεβελάκη και Δημήτριο Δαφέρμο, σειρά έχουν οι υλοποιητές, με προεξάρχοντα τον Πολύβιο Τσάκωνας. * Ο Χάρης Στρατιάδακης είναι Δρ Παιδαγωγικής-ερευνητής-συγγραφέας strtharis@yahoo.gr